

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ И ПРОЦЕДУРАЛНИ ОКВИР У ПРЕРАДИ И ПЛАСМАНУ НЕДРВНИХ ШУМСКИХ ПРОИЗВОДА У СРБИЈИ

ЉИЉАНА КЕЧА¹
ЈЕЛЕНА ПЛАВИШИЋ²

Извод: Природно окружење које чини доступност сировина, као и климатски и други географски фактори од пресудног су значаја за пословање предузећа чија је делатност задовољење потреба потрошача за осталим шумским производима. Овај сектор још увек је недовољно развијен у Србији, али богатство ресурса попут печурака, шумског воћа и лековитог биља указује на то да овај сектор има велики потенцијал. Циљ овог рада је преглед релевантне документације којом послују одабрана лидерска предузећа у Србији, која је потребна при оснивању предузећа у Агенцији за привредне регистре до документације која се користи за откуп, прераду и пласман недрвних шумских производа. Сврха рада је да се прикаже начин пословања лидерских предузећа и представи модел институција, процедура и неопходна документација, која се односи на откуп, прераду и пласман ових производа у Србији. Предмет истраживања је по једно предузеће из групе предузећа која се баве откупом, прерадом и пласманом недрвних шумских производа, а налазе се на територији града Београда, као и релевантна документација која се користи при откупу, преради и пласману одабраних НДШП.

Кључне речи: недрвни шумски производи, институције, процедура, документација, Србија, органска храна.

INSTITUTIONAL AND PROCEDURAL FRAMEWORK OF NON-WOOD FOREST PRODUCT PROCESSING AND PLACEMENT IN SERBIA

Abstract: The decisive factors for the business of the enterprises which satisfy the demands for non-wood forest products are natural environment which makes the raw materials available, and also the climate and other geographical factors. This sector is still insufficiently developed in Serbia, but the wealth of resources such as mushrooms, forest fruits and medicinal plants points out that the sector has a high potential. The aim of this paper is the survey of documents relevant for the business of selected leading enterprises in Serbia, from the establishment of enterprises by the Serbian Business Registers Agency to the documents applied in purchase, processing and sale of non-wood forest products. The purpose of the paper is to show the business method of leading enterprises and to present the model of the institutions, procedures and documents referring to NWFP purchase, processing and placement in Serbia. The subject of the study is one enterprise in each group of enterprises dealing with purchase, processing and placement of non-wood forest products, located on Belgrade territory, as well as the relevant documents used in purchase, processing and placement of selected NWFPs.

Key words: Non-wood forest products, institutions, procedures, documents, Serbia, organic food

1 др Љиљана Кеча, доцент, Универзитет у Београду - Шумарски факултет, Београд

2 дипл. инж. Јелена Плавшић, ЈП „Србијашуме”, ШУ „Чачак”

1. УВОД

Поред производње дрвета у последњих неколико година све је већа потражња за недрвним шумским производима (НДШП) у свету и код нас. Сектор недрвних шумских производа још увек се налази на недовољно развијеном нивоу, али богатство природних ресурса у овој области, попут шумских печурака, шумског воћа и лековитог биља указује на то да овај сектор има велики потенцијал у Србији (Кеџа, Лј., Кеџа, Н., 2011/а).

У научној и стручној литератури дате су бројне дефиниције недрвних шумских производа које се односе на производе биљног и животињског порекла, а искључују производе од дрвета. Многи аутори објашњавају сам појам НДШП (Arnold, J.E.M. *et al.*, 1998, Greene, S. *et al.*, 2000, Belcher, B., Schreckenberg, K., 2006, Кеџа, Лј., Кеџа, Н., 2011).

У многим земљама производи органског порекла, у које спадају и НДШП, имају важну улогу у шумарском сектору. Поготову у руралним подручјима сакупљање НДШП некада представља једини извор прихода (Кеџа, Лј. *et al.*, 2012). Њиховим сакупљањем и коришћењем, како у исхрани, тако и за израду медикамената, може се сагледати њихов значај на локалном, регионалном и на иностраном тржишту (Richards, E.M., 1993, Ruiz Perez, M., Arnold, J.E.M., 1996, Neumann, R.P. Hirsch, E., 2000, Недељковић, Ј. *et al.*, 2011, Кеџа, Лј. *et al.*, 2011).

Тренд пада цена производа од дрвета истиче значај вредности сакупљања ових производа (Кеџа, Лј. *et al.*, 2012/а). Цене дрвета у последњих неколико година значајно опадају и све процене FAO и UNECE предвиђају њихов даљи пад (Pettenella, D. *et al.*, 2007).

У последњих неколико година на значају су добила мала и средња предузећа (МСП) која се баве откупом, прерадом и пласманом НДШП (2006/а). Та мала и средња предузећа представљају иновацију у развоју сектора за сакупљање, откуп и прераду НДШП (Кеџа, Лј. *et al.*, 2009, Кеџа, Лј. *et al.*, 2011/а Кеџа, Лј. *et al.*, 2012/б).

Стратегијом развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа (2008-2013) иста се дефинишу као: „привредна друштва и самосталне предузетничке радње, као правне форме привредних субјеката предвиђене Законом о привредним друштвима и посебним законима, са циљем усклађивања терминологије са оном која се користи у Европској унији” (2006, 2010/а, Кеџа, Лј., Недељковић, Ј., 2010). У оквиру ове стратегије развоја МСП-а се налазе у надлежности различитих институција јавног сектора међу којима најважније место имају Национална агенција за регионални развој (Републичка агенција за развој МСП), Министарство економије и регионалног развоја, Фонд за развој Републике Србије, Агенција за страна улагања и промоцију извоза (SIEPA).

Према критеријумима Европске Комисије у **микро** предузећа спадају она која имају мање од 10 радника, чији годишњи приход износи мање од 2 милиона евра и чија је вредност укупних средстава мања од 2 милиона €. **Мала** предузећа запошљавају мање од 50 радника, годишњи приход им је мањи од 10 милиона €, а вредност укупних средстава је мања од 10 милиона €. **Средња** предузећа имају мање од

250 радника, годишњи приход им је мањи од 250 милиона €, вредност укупних средстава је мања од 43 милиона €.

Циљ овог рада је сазнање које се стиче прегледом релевантне документације којом послују лидерска предузећа у Србији а која је потребна при оснивању предузећа у Агенцији за привредне регистре до документације која се користи за откуп, прераду и пласман НДШП. **Сврха** рада је да се на основу прикупљених информација прикажу релевантни чиниоци и процедуре везане за начин пословања лидерских предузећа и шематски представе институције, процедуре и неопходна документација, која се односи на откуп, прераду и пласман ових производа органског порекла у Србији. **Предмет** истраживања је релевантна документација, која се користи при откупу, преради и пласману одабраних НДШП.

Истраживање се односи на територију града Београда, на којој су изабрана три лидерска предузећа која се баве откупом, прерадом и пласманом одабраних НДШП (печурке, шумско воће и лековито биље). Обухваћен је период март-август 2012. године. Фазе које су најдуже трајале односе се на интервјуисање предузетника и фазу прикупљања примарних података.

2. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДЕ

Издвајање малих и средњих предузећа која представљају лидере у откупу, преради и пласману НДШП на територији Београда извршено је на основу два критеријума:

1. Предузећа су изабрана као лидерска према Закону о рачуноводству и ревизији (2010/6), у складу са одредбама из члана бр. 7 „*правна лица, у смислу овог закона, разврставају се на мала, средња и велика, у зависности од просечног годишњег прихода и вредности имовине утврђене на дан састављања финансијских извештаја у пословној години*”.
2. Други критеријум је број запослених лица који ради у предузећима, од 50 до 250, као и да је просечна годишња количина откупљених сировина већа од 100 t и да откупљене и прерађене производе пласирају, како на домаће, тако и на инострано тржиште.

У складу са предметом и циљем рада изабране су методе и технике које су коришћене при истраживању (М и љ е в и ћ , И.М., 2000).

Приликом поређења релевантних институција за издавање дозвола за сакупљање недрвних шумских производа као и потребне документације од момента отварања предузећа до откупа, прераде и пласмана производа примењена је компаративна анализа (И л и ћ , М., 1994.). У раду је примењена и метода моделовања, поготово у делу где су представљене институције, процедуре и релевантна документација за предузећа која се баве откупом, прерадом и пласманом НДШП у Србији.

За потребе формирања базе података, коришћена је метода испитивања, а као истраживачка техника - интервју (М и љ е в и ћ , И.М., 2000). У раду је примењена техника тзв. **усменог-умереног** интервјуа која подразумева усмено постављање питања и усмено давање одговора у непосредној комуникацији између испитива-

По издавању квота Министарство животне средине, рударства и просторног планирања расписује Конкурс за издавање дозвола у „Службеном гласнику РС” за сакупљање заштићених врста дивље флоре, фауне и гљива.

Предузетници или правно лице који се баве откупом (сакупљањем) у комерцијалне сврхе дивље флоре, фауне подносе захтев са потребним врстама на основу плана за продају. Подносилац захтева уз пријаву доставља следеће податке: подаци о подносиоцу; подаци о заштићеној врсти, са обавезним навођењем латинског назива врста које ће се сакупљати, стављати у промет, користити; подаци о количини по врстама које ће се сакупити у свежем или сировом стању (непрерађене); начин организовања сакупљања заштићених врста, локалитета сакупљања (са назнаком општине где су локалитети сакупљања и најближа насеља), број и размештај откупних станица, подаци о објектима, постројењима и уређајима за складиштење, прераду, промет као и степен прераде заштићених врста; подаци о упису делатности у одговарајући регистар (извод из одговарајућег регистра о упису делатности Агенције за привредне регистре).

По подношењу захтева предузетника или правног лица Комисија за спровођење конкурса за издавање дозвола за сакупљање заштићених врста дивље флоре, фауне и гљива контролише да ли постоје поднете пријаве за поједине предузетнике, издате и неплаћене казне ако је у питању сакупљање контингената „на црно”. Након тога Завод за заштиту природе Србије издаје мишљење колико квота контингената се може сакупити (ако је у питању заштићено природно добро, које није у надлежности Завода за заштиту природе Србије, нпр. национални паркови, захтеви за сакупљање на њиховим територијама се подносе Стараоцима). Сходно члану 6. Уредбе о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне (2011/а), који гласи: „у случају да прописом о заштити одређеног природног добра на подручју тог добра или дела подручја није забрањено сакупљање заштићених врста ради коришћења, односно стављања у промет, Министарство животне средине, рударства и просторног планирања ће издати дозволу организацији која управља заштићеним природним добром, односно Стараоцу, у складу да законом, под условима предвиђени овом уредбом и актом о заштити природног добра”, неопходно је да се наведено предузеће, уколико жели да врши сакупљање заштићених врста на територији природног добра, обрати Стараоцу који управља заштићеним природним добром, а Старалац ће приступити у складу са законски прописима (2009). На подручју Строгог природног резервата важи режим апсолутне заштите, тако да није дозвољено било какво сакупљање заштићених врста. Завод за заштиту природе Србије распоређује квоте контингента по захтевима предузетника или правног лица и на основу одобрених квота колико је дозвољено сакупљање у току године.

Министарство живе средине, рударства и просторног планирања издаје обавештење предузетницима о накнади за плаћање квота које ће се сакупљати. Предузетник је дужан да плати квоте заштићених врста дивље флоре, фауне и гљива у износу од 10% од утврђене цене коју формира Министарство заштите животне средине, рударства и просторног планирања са Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде 15 дана по подношењу захтева. Преостала коли-

чина од одобрене количине за коју је поднет захтев а није уплаћена накнада у року од 15 дана, биће враћена на нерасподељену квоту објављену у Конкурсу.

Након уплате Министарство животне средине, рударства и просторног планирања издаје дозволу за сакупљање и стављање у комерцијалне сврхе квота контингената дивље флоре, фауне и гљива. Дозвола се издаје након 45 дана од дана подношења захтева. Приликом сакупљања, коришћења и промета врста морају се поштовати услови прописани у Уредби о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне.

Обавезује се подносилац захтева да Министарству животне средине, рударства и просторног планирања и Заводу за заштиту природе Србије достави извештаје о количинама и локалитетима сакупљених, искоришћених и стављених у промет дивљих биљних и животињских врста и то до 31. јануара текуће године за претходну годину. У пракси је чест случај кашњења издавања дозвола за сакупљање заштићених врста биљака и гљива, а у том случају Завод за заштиту природе Србије не враћа новац уплаћених квота. За сакупљање заштићених врста у комерцијалне сврхе плаћа се накнада у износу од 10% формиране цене заштићених врста на годишњем нивоу.

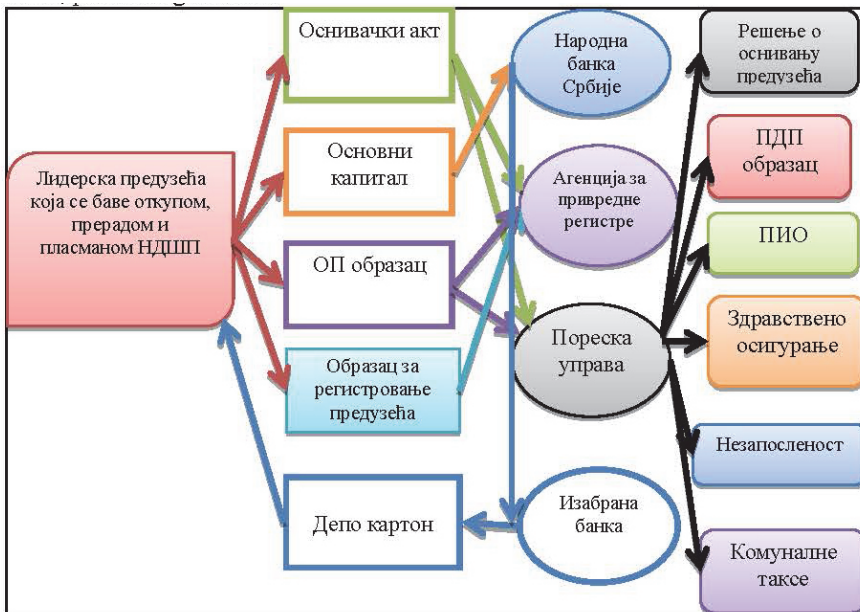
Предузетници који добију дозволу за сакупљање заштићених врста у комерцијалне сврхе дужни су да Министарству и Заводу за заштиту природе Србије доставе податке о сакупљеним врстама (које су заштићене, на обрасцима о сакупљању заштићених врста), који се дају за сваку врсту и сваку откупну станицу, као и о њиховом коришћењу и стављању у промет.

3.2. Документација неопходна за оснивање предузећа у области откупа, прераде и пласмана НДШП

Предузећа која се баве откупом, прерадом и пласманом НДШП морају бити регистрована у Агенцији за привредне регистре. Регистрована мала и средња предузећа добијају одређене субвенције од државе и самим тим стварају могућност повећања капацитета своје производње и проширења тржишта за пласман готових производа.

Документација која је релевантна за оснивање предузећа која ће се бавити откупом, прерадом и пласманом НДШП подразумева да: оснивач предузећа пре подношења захтева о оснивању састави оснивачки акт у ком су јасно наглашени сви подаци који су предмет регистрације при оснивању предузећа. Оснивач предузећа приноси оснивачки Акт, који садржи податке о предузећу и оснивачу Друштва, на основу члана 104. - 183. Закона о привредним друштвима (2004). Претежна делатност којом ће се Друштво бавити је под шифром 0230, сакупљање шумских плодова, подшифра нпр. 0230 Сакупљање шумског воћа. Укупан уписани основни капитал је новчани износ од 500 € у динарској противвредности по средњем курсу Народне банке Србије, важећи на дан уплате. Овај Акт о оснивању ступа на снагу даном овере од стране надлежног суда. Заједно са оснивачким актом лице мора имати ОП образац (оверени потписи) оверен у суду. ОП образац се оверава у неколико примерака који се носи у банку, Пореску управу и у Агенцију за привредне регистре, а један примерак оригиналног ОП обрасца остаје власнику предузећа. Потребна је копија личне карте, оригинална потврда о уплаћеном

оснивачком улогу од стране банке који је додељен на привремени жиро рачун о уносу капитала у предузеће, образац за регистровање предузећа који се попуњава у Агенцији за привредне регистре са шифром делатности уз образац попуњен од стране власника. Након добијања решења о оснивању предузећа додељен је матични број предузећа и ПИБ (пореско идентификациони број) предузећа. Са прикупљеном документацијом отвара се жиро рачун предузећа преко којег ће се користити платни промет. На жиро рачун предузећа се преноси оснивачки капитал са привременог жиро рачуна (500 € у динарској против вредности). Депо картон који се добија у изабраној банци у којем су оверени потписи власника који се користе у платном промету. Прикупљени документи предају се Пореској управи за опорезивање предузећа, попуњава се образац ПДП аконтационо од датума оснивања до 31. децембра текуће године. Са оснивањем предузећа отвара се пензијско инвалидско осигурање (ПИО), здравствено осигурање, незапосленост, као и комуналне таксе за истицање предузећа (шема 2).

Извор: оригинал

Шема 2. Документација неопходна при оснивању предузећа за откуп, прераду и пласман НДШП

Scheme 2. Documents required for the establishment of enterprises dealing with NWFP purchase, processing and sale

За сакупљање сировина предузетници морају имати дозволе добијене од релевантних институција, било да сировине сами сакупљају или их откупљују. Предузетници који се баве прерадом органске сировине требало би да имају потврде о органској производњи ако се баве производњом или потврде о сакупљању органске сировине на одређеном подручју. Од добијања дозвола преко релевантне доку-

ментације за прераду и пласман недрвних шумских производа предузетник мора обезбедити правилан начин пословања свог предузећа.

3.3. Документација неопходна за откуп и прераду НДШП

Након добијених дозвола од Министарства животне средине, рударства и просторног планирања за сакупљање заштићених врста, предузетник или правно лице које се бави откупом, прерадом и пласманом **шумског воћа** мора обезбедити обуку својих берача пред сакупљање сировина. Берачи добијају потврду о обуци коју потписују са предузетницима и дају на увид у случају контроле.

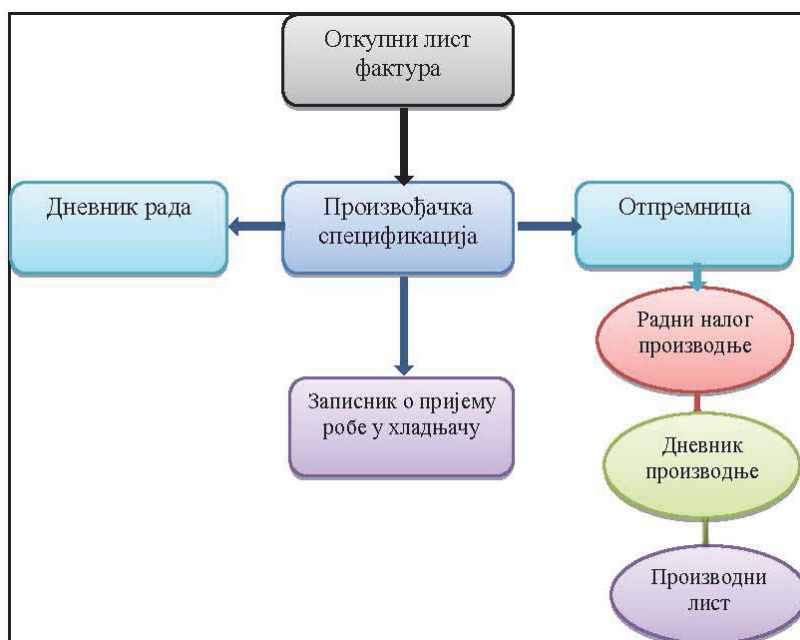
Предузетник или правно лице које се бави прерадом органских сировина, заједно са узгајивачем потписује записник о одржаној едукацији пољопривредних произвођача који су са предузетником потписали уговор о кооперацији, која се односи на производњу органске сировине. Недрвни шумски производи који се користе у сврхе производње робе органског порекла су шумске врсте сакупљене на одређеном шумском подручју коју је предузетник Министарству животне средине, рударства и просторног планирања пријавио. Предузетник мора имати потврду од ЈП „Србијашуме” да подручје на којем врше сакупљање сировине није третирано три године пестицидима. По добијању потврде добија се дозвола за сакупљање. Инспектор прати комплетан откуп. На основу пријаве одређеног подручја прати да ли има неправилности при сакупљању, преради и транспорту. Органске сировине не смеју бити мешане са конвенционалним сировинама.

Сакупљање сировина састоји се од ланца који чине: Берач – Откупна станица – Откупљивач. На откупним станицама од берача се добија сировина заједно са откупним листом – фактуром која представља уговор о купопродаји потписан од стране купца и продавца. Према откупном листу који садржи назив, количину и квалитет сировине, врши се вагање на два начина: Квантитативно (радник – физичко лице који ради на пријему) одређује тежину сировине и квалитативно (технолог) који утврђује пријемно контролисање на основу произвођачке спецификације.

Произвођачка спецификација, према правилнику о микробиолошкој исправности намирница у промету (2002) садржи: сензорне карактеристике производа, физичке карактеристике производа (облик, присуство страних тела), хемијске карактеристике, микробиолошке карактеристике, начин паковања, услови складиштења робе и рок употребе. Спецификацију прати записник о квалитативном и квантитативном пријему робе и насталој штети у производњи.

На основу спецификације израђује се записник о пријему сировине која се смешта у хладњачу (шема 3). После замрзавања саставља се записник о замрзавању у којем је изражено Кало и тиме се ставља роба на „стање хладњаче”. По потреби производње врши се „пребирање” сировине - производња у оригиналном стању, „требује” сировина - хладна производња, односно сировина која иде на прераду. Документ који се користи при стављању сировине у хладњачу је пријемница. Она садржи податке о добављачу, место и адресу издавања робе, податке о купцу, место и адресу примања робе, назив добра/услуге, количину сировине која је тражена и количину која је издата. Производња требају хладњачи сировине на документу „Требовање” који садржи врсту сировине и количину потребне робе, а

документ којим се сировина издаје из хладњаче је „Отпремница”. Она се издаје у три примерка, прати робу од хладњаче до магацина и даље производње. Шеф производње свакодневно даје налоге шта треба да се ради у хладњачи на основу требовања из производње - његово извршење се прати кроз дневник рада хладњаче у којем пише шта је произведено дневно и колико је добијено чисте сировине. По дневнику рада се праве записници и њима се роба ставља на стање хладњаче.

Извор: оригинал

Шема 3. Документација која се користи при преради сировине НДШП

Scheme 3. Documents used in processing of NWFP raw materials

Документација која се користи при даљој преради сировина је отпремница којом отпремамо производњу сировином, радни налог за производњу (издаје га шеф производње), дневник производње у који се свакодневно уписује шта је произведено (воде га сменовеће) (шема 3), производни лист који представља обрачун утрошене сировине и репроматеријала, количина и датум производње потписан од стране технолога и шефа производње.

Предузетник или правна лица која се баве откупом **лековитог биља** по добијању дозволе од стране Министарства животне средине, рударства и просторног планирања могу почети са сакупљањем заштићених врста. Као и код откупа шумског воћа најбитнија је обука берача. Неки предузетници за своју производњу сировине откупљују од физичких лица или имају сопствене производне капацитете.

При откуп сировина од физичких лица који сакупљање обављају на основу одобрених квота, предузетник добија признаницу у којој уписује назив робе, количину, квалитет и цену по јединици производа. Признаница представља откупни лист односно фактуру, рачун о купопродаји потписан од стране купца и продавца.

Сировине се допремају у сувом стању до прерађивачког капацитета у балама или у папирним џаковима. При достави сировине и стављању на стање магацина врши се карантинска контрола, микробиолошко испитивање, обављају се хемијске анализе према произвођачкој спецификацији за биљне сировине. Сировина пролази улазну контролу на основу чега добија статус „одговара” и пребације се у магацин биљних сировина, у случају „не одговара” следи рекламација сировина и повраћај. У магацину на балама биљних сировина стоји зелени картон који означава статус „одговара”. На картону се исписује назив сировине, латински назив, количина сировине и место откупа. Услови чувања сировина у магацину су прописани стандардима, температура се прати на термометру, влажност ваздуха на хигроскопу. Пuteви уласка сировина у магацин и одласка на даљу прераду се не укрштају.

У случају прераде органске сировине није потребна потврда о сакупљању од ЈП „Србијашуме” већ се ради по принципу дозволе добијене од стране Министарства животне средине, рударства и просторног планирања. Дозвољени број квота се сакупи, одвоји се од конвенционалне сировине, а при уласку у магацин пролази кроз исту контролу. Не постоји посебан начин чувања органских сировина, осим што у магацину не стоје заједно са конвенционалним.

Технолог са радним налогом одваја сировину која се даље прерађује, користи и води свакодневно дневник рада у којем пише шта је дневно произведено, колико је сировина утрошено за производњу чајева, етеричног уља, тинктура, производни лист који представља обрачун утрошене сировине и репроматеријала, количину и датум производње потписаног од стране технолога и шефа производње.

При издавању квота за сакупљање **шумских печурака** стручна лица у Заводу за заштиту природе Србије искуствено немају никаквих потешкоћа, јер се при сакупљању контингената скоро никада се не премаши дозвољени број квота. По добијању дозвола од стране Министарства животне средине, рударства и просторног планирања приступа се обуци берача која је најбитнија. Уредбом о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне сходно члану 9. (2005), јасно је наглашен начин убирања и сакупљања заштићених врста шумских печурака. Често се јављају проблеми при начину убирања и правилног сакупљања, берачи убирају печурке са мицелијом, а сакупљају их у пластичне вреће. За едукацију берача постоје разне брошуре, у којима је назначен начин убирања (без мицелије, са дршком, без дршке), сакупљања (вреће од хартије и папирни џакови) и чувања сировина (дрвене гајбице, одређена температура и влажност ваздуха), као и начин транспорта до откупног места. Након обуке берачи добијају потврду потписану од стране предузетника и дају на увид у случају контроле. Сакупљање сировина обавља се на исти начин као и при сакупљању шумског воћа, састоји се од ланца који чине: Берач - Откупна станица - Откупљивач. Свеже печурке које се извозе у транспортним возилима са расхладним уређајима чувају се на температури од 0 до 4°C, због чега задржавају свој мирис и арому. Део откупљених сирових печурака се транспортује у дрвеним гајбицама при дневној температури.

На откупним станицама од откупљивача се добија сировина заједно са откупним листом који представља уговор о купопродаји потписан од стране купца и продавца. Према откупном листу врши се вагање сировине на два начина: квантитативно (физичко лице) одређује тежину сировине и квалитативно (технолог и

миколог) утврђују пријемно контролисање на основу произвођачке спецификације. Произвођачка спецификација садржи сензорне карактеристике производа, физичке карактеристике производа (облик, присуство страних тела), хемијске карактеристике, микробиолошке карактеристике, начин паковања, услове складиштења робе и рок употребе. Спецификацију прати записник о квалитативном и квантитативном пријему робе и насталој штети у производњи. На основу произвођачке спецификације врши се пријем сировине и стављање истих на стање хладњаче и сушаре. Саставља се записник о пријему сировине у хладњачу и сушару. Са сировином се поступа на исти начин као и са шумским воћем. Документ који се користи при пријему сировине у хладњачу или у сушару је отпремница, издаје се у три примерка и прати сировину од хладњаче/сушаре до магацина и даље производње. Предузетник свакодневно пише налог у коме наводи дневну производњу, колико печурака је отишло на даљу прераду. Израђује се производни лист којим се роба ставља на стање предузећа.

Документација коју користе за даљу прераду сировина је отпремница којом отпремају производњу сировином, радни налог за производњу, дневник производње, производни лист који представља обрачун утрошене сировине и репроматеријала, количину и датум производње потписан од стране технолога и шефа производње.

3.4. Документација неопходна за пласман НДШП на домаће и инострано тржиште

При пласману, како сировина, тако и готових производа на домаће и инострано тржиште предузетник или правно лице мора имати релевантну документацију. Од дозвола за увоз сировина и за извоз готовог производа добијених од надлежних институција, до докумената која прате робу од места утовара до места примаоца (шема 4).

За пласман производа од **шумског воћа** на домаће и инострано тржиште произвођачи морају имати потребну документацију добијену од стране релевантних институција. За увоз сировине из страних земаља, нпр. шумске јагоде (*Fragaria vesca*), потребна је дозвола за увоз од Министарства животне средине, рударства и просторног планирања. За извоз сировина и готових производа потребно је предузетник или правно лице да има сертификате о квалитету и безбедности производа. Циљ сертификата ја да буду униформисани односно упрошћени, да гарантују како квалитет сировине тако и квалитет производа. Сировина и готови производи се не извозе све док купац не добије увозну дозволу за откуп производа. При транспорту производа потребан је уговор потписан од стране произвођача и купца, као и трговачка документа која прате производе од произвођача до купца. Тај документ је транспортни лист, трговачка фактура која представља купопродајни лист између купца и продавца, спецификација готових производа у којој се наводе физичке карактеристике производа, начин паковања и количина. Законом о заштити потрошача, произвођач мора имати анализу узорака производа из својих лабораторија које пласира на тржиште (фототаблица 1). На основу анализе декларација може да стоји на етикети на којој ЛОТ број садржи: време откупа сировине; у

којој је хладњачи залеђена сировина; у којој су смени произведени производи; колики је рок трајања готових производа.

Документација која је потребна за увоз **лековитог биља** добија се од стране Министарства животне средине, рударства и просторног планирања. Дозволе за увоз робе даље се користе при пласману производа на инострано тржиште које оправдавају сам извоз производа. За пласман чајева на домаће тржиште прилаже се извештај о испитивању који прати производ до купца, а издаје га контрола у производњи, тј. извештај о квалитету производа. При пласману чајева на инострано тржиште користи се фитоуверење у коме се наводи облик и састав готовог производа. Са фитоуверењем за пласман производа на инострано тржиште треба поседовати уговор са партнером који је потписан у Привредном суду, на основу којег се производ предаје, односно извози. Трговачка документа која прате робу су трговачка фактура потписана од стране произвођача и купца која представља купопродајни лист, спецификација робе у којој је наведена количина производа, начин њиховог паковања. Даља документација је сертификат о пореклу робе, тежинска листа производа, листа паковања и отпремница. Поред уговора и трговачких докумената треба имати и транспортна документа, односно товарни лист који прати робу до купца, документа о осигурању производа, потврда о осигурању и полиса о осигурању у међународном транспорту и царинска документа која се односе на јединствену царинску исправу.

Шема 4. Потребна документација при пласману НДШП на домаће и инострано тржиште
Scheme 4. Documents required for the NWFP placement on domestic and foreign markets

Процедура за увођење **стандарда** у систем производње је различита и зависи од врсте стандарда за који се подноси захтев. Предузетник заједно са консултан-

тском кућом прави анализу захтева и процену обима послова, а затим креира план имплементације који се односи на израду и примену документације која описује (стандардизује) процесе који се дешавају при производњи, а усклађени су са захтевима одговарајућег стандарда. Консултантска кућа има задатак да пружи помоћ свим субјектима, односно произвођачима, при увођењу стандарда у свој производни систем. Главне ставке рада консултантских кућа су у консултацијама (пружању практичних савета и решења), набављању одговарајуће документације, обуку особља и лабораторијске услуге (контрола квалитета).

Најчешћи стандарди који су релевантни при откупу, преради и пласману недрвних шумских производа су: HACCP (*Hazard Analysis Critical Control Points*), ISO стандарди (*International Organization for Standardization*), BRC (*British Retail Consortium*), Organic sertifikat (BIO), Košer, Halal. Цену сертификата одређују сертификационе куће, а она се одређује према врсти и количини производа који се пласирају на тржиште. Лидерско предузеће које се бави откупом, прерадом и пласманом шумског воћа производњу готових производа врши према HACCP стандарду, ISO 9001, JAS стандарду који је потребан при извозу робе на јапанско тржиште и BRC стандарду. Лидерско предузеће које се бави откупом, прерадом и пласманом лековитог биља поседује HACCP стандард, ISO 2001 стандард и имају тенденцију добијања BRC стандарда. Треће лидерско предузеће које се бави откупом, прерадом и пласманом шумских печурака поседује HACCP стандард, ISO 9001 стандард и BRC.

4. ДИСКУСИЈА

Коришћењем недрвних шумских производа јавља се све већа потреба за побољшањем одрживог развоја сектора шумарства. Знање о овим производима, чак и у развијеним земљама је слабо и недовољно научно обухваћено, док су подаци о недрвним шумским производима доступни (E m e r y, M.R., M c L a i n R.J., 2011).

Иако је потражња за НДШП у порасту, с обзиром на то да се ради о храни органског порекла, њихов потпуни потенцијал на тржишту још није довољно развијен у Србији. Проблем је у удаљености произвођача који се налазе у руралним областима и потрошача који се налазе у урбаним срединама (P e t t e n e l l a, D. et al., 2007, К е ĉ а, Lj. et al., 2012/c).

На нашим просторима сакупљање НДШП губи на вредности, једним делом узрок су временске прилике (веома хладне зиме и дуга топла лета), а другим делом кривицом људског фактора, недовољна информисаност при убирању и сакупљању. Недовољан број квота контингената чије убирање Завод за заштиту природе Србије дозвољава и велики број сакупљача који сакупљају контингенте „на црно”.

Развој дистрибуције недрвних шумских производа повезан је каналима које чине сакупљачи и откупљивачи. Откупљивачи су предузетници који се баве откупом, прерадом и пласманом НДШП. При сакупљању истих предузетник мора регистровати своје предузеће, сакупити релевантну документацију која му је потребна при пословању. Често је та документација преобимна и компликована за прибављање.

1. Шампињони у супстрату, 2. Сложена шампињона у транспортној хладњачи, 3. Транспортна хладњача, 4. Шампињони у супстрату у почетном стадијуму, 5. Шампињони у супстрату на сталажама, 6. Простор са слојама шампињона у хладњачи, 7. LOT број на етикети финалног производа, 8. Сируп од бруснице сертификат BIO

Фототаблица 1. Процес производње и транспорта одабраних НДШП
Photo Table 1. Process of NWFP production and transport, some final products

5. ЗАКЉУЧЦИ

На основу целокупног рада и добијених резултата о начину пословања три лидерска предузећа која се баве откупом, прерадом и пласманом НДШП на територији Београда, изведени су одговарајући закључци.

1. Релевантне институције при издавању дозвола за сакупљање заштићених врста контингената су за сва три лидерска предузећа исте. Институције које су релевантне при издавању дозвола за сакупљање НДШП у Србији су: Завод за заштиту природе Србије, Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Институт за низијско шумарство у Новом Саду и Национални паркови. Анализом је утврђено да одређене институције имају више надлежности чиме долази до усложњавања и преклапања надлежности. То је нарочито уочљиво у случају Министарства животне средине, рударства и просторног планирања.
2. Документација која је потребна за оснивање предузећа која ће се бавити откупом, прерадом и пласманом НДШП се поклапа. За оснивање предузећа је потребно укупно 11 докумената и релевантне су четири институције.
3. Потребна документација и дозволе за откуп, прераду и пласман НДШП за сва три лидерска предузећа је истоветна. Документација потребна за прераду подразумева укупно 8 документа.
4. Потребна документација при пласману НДШП на домаће и инострано тржиште код лидерских предузећа је иста, укључујући мале разлике при пласману робе на домаће тржиште када су у питању производи лековитог биља.

На основу целокупне анализе резултата од почетка оснивања предузећа, преко подношења захтева за добијање дозвола за сакупљање заштићених врста дивље флоре, фауне, као и пласмана готових производа, како на домаће тако и на инострано тржиште, могу се дати одређене **препорукe**:

1. релевантне институције које издају квоте контингената дивље флоре и фауне узимају у обзир само потребе произвођача, односно сакупљача. Завод за заштиту природе Србије не поседује информације које се односе на стварни број контингената у природи које треба сакупити;
2. Министарство животне средине, рударства и просторног планирања у већини случајева, а на основу праксе предузетника, касни са издавањем дозвола за сакупљање, а новац уплаћен за одређене врсте је неповратан;
3. документација која се користи за оснивање предузећа, као и документација и дозволе за увоз сировина и пласман на домаће и инострано тржиште, бројна је и често долази до оптерећења при самом пословању предузетника.

Дугорочна стратегија малих и средњих предузећа у овом сектору, поред интензивирања промотивних активности усмерених на домаће потрошаче, треба да буде стварање што квалитетнијег финалног производа, који ће помоћу ефикасне административне процедуре пронаћи пут ка иностраним потрошачима. Предузећа из сектора НДШП послују првенствено под утицајем фактора природног окружења (доступност сировина зависи од урода), а полазна тачка у планирању пословања јесте законска регулатива коју прати пословна документација. Задатак државе је да, прилагођавајући се наведеним факторима, пронађе најефектнију везу између институција и предузетника, ради стицања предности над конкуренцијом у

свету и на тај начин олакша МСП из Србије пословање у сектору органске производње.

Захвалница: Г-ђи Наташи Тадић и Г-ђи Ани Вуковић на свесрдној помоћи и корисним саветима, као и Министарству просвете и науке Републике Србије које је финансијски подржало ова истраживања у оквиру пројекта „Одрживо газдовање укупним потенцијалима шума у Републици Србији” - ЕВБР 37008, и „Шумски засади у функцији повећања пошумљености Србије” ТП 31041.

ЛИТЕРАТУРА

- (2002): Правилник о микробиолошкој исправности намирница у промету (Службени лист СРЈ бр.26/93, 53/95,46/2002)
- (2004): Закон о привредним друштвима, Службени гласник Републике Србије, број 125/2004, Београд
- (2005): Уредбе о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне, Службених гласник РС, бр. 31/05, 45/05- исправка, 22/07, 38/08, 9/10 и 69/11, Београд
- (2006): Стратегија развоја шумарства Републике Србије, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде - Управа за шуме, Службени гласник Републике Србије, број 55/05, 71/05 - исправка, 101/07 и 65/08, Београд
- (2009): Закон о заштити природе ("Службени гласник РС", бр. 135/2004, 36/2009 и 36/2009.
- (2010/а): Стратегија развоја конкретних и иновативних малих и средњих предузећа Републике Србије (2008-2013), Министарство економије и регионалног развоја, Службени гласник РС, број 55/10, 71/10, Београд.
- (2010/б): Закон о računovodstvu и ревизији, Службени гласник Републике Србије, број 46/10,111/09 Београд.
- (2011/а): Уредбе о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне („Службених гласник РС", бр. 31/05, 45/05- исправка, 22/07, 38/08, 9/10 и 69/11
- Arnold, J. E. M., Ruiz Pérez, M. (1998): The role of non-timber forest products in conservation and development, у Wollenberg, E., Ingles A., editors. Incomes from the forest: methods for the development and conservation of forest products for local communities. Center for International Forestry Research (CIFOR), Bogor, Indonesia (1-11).
- Belcher, B., Schrekenberg, K. (2006): Commercialisation of Non-timber Forest Products – A Reality Check, DNR, (1-25).
- Emery, M.R., McLean, R.J. (2011): Non-timber forest product: medical herbs, fungi, edible fruits and nuts, and other natural products from the forest. The Hawrot Press, Inc New York. (176).
- Glasser, B., Strauss, A. (1967): The discovery of grounded theory: Strategies of qualitative research. London: Wiedenfeld and Nicholson.
- Greene, S., Hammet, A.L., Kant, S. (2000): Non-Timber Forest Products Marketing Systems & Market Players in Southwest Virginia: Crafts, Medicinal & Herbal, and Specialty Wood Products, Journal of Sustainable Forestry 3, Vol. 11, Taylor & Francis Group, London (19-39),
- Ilić, M. (1994): Naučno istraživanje-opšta metodologija, Filološki fakultet u Beogradu, Београд.
- Keča, Lj., Ranković, N., Radosavljević, T. (2009): Marketing nedrinskih šumskih proizvoda – studija slučaja предузећа за прераду šumskih pečuraka, Glasnik šumarskog fakulteta, Београд (111-128).
- Keča, Lj., Nedeljković, J. (2010): Economic And Ecologic Aspects In Forest Laws in the Last Two Decades in Serbia, Proceedings of 12th International Symposium on Legal aspects of Euro-

pean Forest Sustainable Development. IUFRO Division 6.13.00 – Forest Law and Environmental Legislation. 31. May - 02. June 2010., Larnaca, Cyprus.

Ке ча, Љ., Бо го је вић, М., Мар че та, М. (2011): Тренд укупног обима откупа недрвних шумских производа на подручју општине Ивањица, Шумарство, Часопис за шумарство прераду дрвета, пејзажну архитектуру и хортикултуру и еколошки инжењеринг и заштиту земљишних и водних ресурса (87-97).

Ке ча, Љ., Ке ча, Н. (2011): Legal framework of non-wood forest products in Serbia, Proceedings of 13th International Symposium on Legal aspects of European Forest Sustainable Development. IUFRO Division 6.13.00 – Forest Law and Environmental Legislation, May 17-21 2011, Kaunas, Lithuania.

Ке ча, Љ., Ке ча, Н., Па јић, С. 2011/a. Investment Appraisal of Poplar Plantations in Serbia, Baltic Forestry, 17 (2): 268-279.

Ке ча, Љ., Ке ча, Н. (2011/a): Strategic Basis and Approach to the National Forest Programme in Serbia, Proceedings of 7th Regional Conference "Environment and Europe", ENE11, Belgrade, June 7-8 2011, (104-110).

Ке ча, Љ., Бо го је вић, М., Мар че та, М., Је лић, С. (2012/a): "Non-wood forest products as generator of development of rural areas of Serbia", International Conference about Role of research in sustainable development of agriculture and rural areas (AgriSciMont May 23 – 26 Podgorica).

Ке ча, Љ., Мар че та, М., Бо го је вић, М. (2012/b): Organization marketing activities in leader enterprises for purchase, processing and placement of non-wood forest products in Vojvodina, 6th Central European Congress on Food, CEFood2012, May 23-26, Novi Sad, Serbia (1707-1712).

Ке ча, Љ., Бо го је вић, М., Мар че та, М. (2012/c): Organization marketing activities in enterprises for buying processing and selling of medical and aromatic plants in Serbia, Proceedings of the Seventh Conference on Medicinal and Aromatic Plants of Southeast European Countries, Subotica (Serbia), 2012, May 27 -31 (205-213).

Миљевић, I.M. (2000): Metodologija, Hrestomatija, Pale-

Не дељ ко вић, Ј., Но нић, Д., Ке ча, Љ., Ра н ко вић, Н. (2010): Legal framework of non-wood forest products in Western Balkan countries, First Serbian Forestry Congress under slogan: - Future With Forests, Новембар 11-13, 2010, Београд

Neumann, R.P., Hirsch, E. (2000): Commercialisation of Non-Timber Forest Products: Review and Analysis of research, Centre for International Forestry Research, Bogor (1-23).

Pettenella, D., Secco, L., Maso, D. (2007): NWFP&S marketing: lessons learned and new development paths from case studies in some European countries, Small-scale Forestry (doi: 10.1007/sl1842-007-9032-0).

Richards, E.M. (1993): The potential of non-timber forest product in sustainable forest management in Amazonia. Commonwealth forestry Review, 72, (21-27).

Ruiz Perez, M., Arnold, J.E.M. (1996): Current Issues in Non-timber forest Product Research, CIFOR (197-219).

Yin, R.K. (2009): Case study research, design and methods. Foy\urth edition. SAGE Publications, Inc. (219)

INSTITUTIONAL AND PROCEDURAL FRAMEWORK OF NON-WOOD FOREST PRODUCT PROCESSING AND PLACEMENT IN SERBIA

*Ljiljana Keča
Jelena Plavšić*

Summary

In many countries, the products of organic origin, which also include NWFPs, have an important role in forest sector, especially in rural areas where NWFP collection is sometimes the only source of subsistence. **The aim** of this paper is the review of documents relevant for the business of leading enterprises in Serbia, from the establishment of enterprises by the Serbian Business Registers Agency to the documents applied in purchase, processing and sale of non-wood forest products. **The purpose** of the paper is to show the business method of leading enterprises and to present the model of the institutions, procedures and documents referring to purchase, processing and placement of NWFPs of organic origin in Serbia. **The subject** of the study is one enterprise each in the group of enterprises dealing with purchase, processing and placement of non-wood forest products, located on Belgrade territory, as well as the relevant documents used in purchase, processing and placement of selected NWFPs. The study area is Belgrade territory, with the selected three leading enterprises dealing with purchase, processing and placement of selected NWFPs (mushrooms, forest fruits and medicinal plants). The study method is the so-called **oral directed** interview, which includes oral questions and oral responses in direct communication between the interviewer and the interviewee, with a systematic method of data acquisition. The following results are drawn based on the entire research and the study results on the business methods of three leading enterprises dealing with NWFP purchase, processing and placement on Belgrade territory. The institutions relevant for issuing the licences for the collection of protected species are identical for all three leading enterprises. The documents needed in the establishment of enterprises dealing with NWFP purchase, processing and placement overlap. The documents and licences required for the NWFP purchase, processing and sale for all three leading enterprises are identical. The documents for NWFP placement on the domestic and foreign markets by the leading enterprises are identical; there are some small differences in NWFP placement on the domestic market in the cases of medicinal plants.

The following **recommendations** can be given based on the entire analysis of results from the beginning of the establishment process, and the application for licences for the collection of protected species of wild flora and fauna, to the placement of finished products, both on domestic and on foreign markets: relevant institutions which issue the quotas of contingents of wild flora and fauna take into account only the needs of the manufacturers, i.e. collectors. The Institute for Nature Conservation of Serbia does not have the information on the actual number of contingents which should be collected in the wild; The Ministry of Environment, Mining, and Spatial Planning in most cases, according to the entrepreneur practice, is late with issuing the licenses for the collection, and the money paid for some species is irrevocable. The documents used in the establishment of enterprises, and the documents and licences for the import of raw materials and placement on domestic and foreign markets are too numerous, often being a burden in entrepreneurial business.